

Позбавлення батьківських прав. Юридичні аспекти

Анотація

Усе про позбавлення батьківських прав в Україні. Для органів опіки, служб у справах дітей, працівників поліції, суддів, адвокатів.

Читайте, керуйтеся законом і допомагайте дітям.

Василь МАСЮК
Михайло НІМАЩУК

ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ

ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ

Харків
«Право»
2020

УДК 347.637(477)
М32

**Жодна частина книги не може бути відтворена
без письмової згоди Василя Масюка**

Масюк В. В.

М32 Позбавлення батьківських прав. Юридичні аспекти / Василь Масюк, Михайло Німащук. – Харків : Право, 2020. – 246 с.

ISBN 978-966-998-066-3

Усе про позбавлення батьківських прав в Україні.
Для органів опіки, служб у справах дітей, працівників
поліції, суддів, адвокатів.

Читайте, керуйтеся законом і допомагайте дітям.

УДК 347.637(477)

ISBN 978-966-998-066-3

© Масюк В. В., Німащук М. Д.,
2020

© Видавництво «Право» (оформлення текстової частини), 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	7
ГЛАВА 1. ПОНЯТТЯ, ПРАВОВА ПРИРОДА І ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ	9
1.1. Поняття і правове регулювання інституту позбавлення батьківських прав	9
1.2. Особливості позбавлення батьківських прав ...	14
ГЛАВА 2. ПІДСТАВИ ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ	17
2.1. Ухилення від виконання батьківських обов'язків, у тому числі ухилення від сплати аліментів.....	20
2.2. Жорстоке поводження з дітьми	32
2.2.1. Фізичне насильство	33
2.2.2. Сексуальне насильство	35
2.2.3. Психічне насильство.....	36
2.2.4. Нехтування фізичними потребами дитини...	37
2.3. Хронічний алкоголізм і наркоманія батьків....	43
2.4. Вчинення батьками (одним із них) умисного правопорушення проти життя або здоров'я своїх дітей	51
2.5. Експлуатація дитини, примушування її до жебракування та бродяжництва	53
2.6. Не забрали дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування	57
ГЛАВА 3. ПОРЯДОК ТА СПОСОБИ ПРИЗНАЧЕННЯ АЛІМЕНТІВ	68
3.1. Порядок і способи призначення аліментів ...	68

3.2. Мінімальний розмір аліментів.....	71
3.3. Порядок виконання судових рішень про стягнення аліментів	72
3.4. Тимчасова державна матеріальна допомога дитині.....	75
3.5. Участь батьків у додаткових витратах на дитину.....	77
3.6. Щодо цільового використання аліментів	79
3.7. Порядок стягнення заборгованості.....	80
3.8. Відповідальність за прострочення сплати аліментів, оплати додаткових витрат на дитину	81
3.9. Порядок сплати аліментів після повноліття ...	82
3.10. Аліменти у випадку виїзду одного з батьків за кордон на постійне проживання у державу, з якою Україна не має договору про надання правової допомоги.....	84
3.11. Припинення права на аліменти у зв'язку з набуттям права власності на нерухоме майно	85
3.12. Право власності дитини на майно, призначене для її розвитку, навчання та виховання	86

ГЛАВА 4. ПОРЯДОК ПОЗБАВЛЕННЯ

БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ	89
4.1. Діагностика ситуації	90
4.2. Формування доказової бази.....	91
4.2.1. Судова експертиза	92
4.2.2. Використання поліграфа (детектора брехні)	96
4.3. Підготовка позовної заяви про позбавлення батьківських прав	97
4.4. Підготовка справи до судового розгляду	101
4.4.1. Процесуальний статус органу опіки та піклування	107

4.4.2. Ухвала про відкриття провадження у справі про позбавлення батьківських прав	108
4.4.3. Ухвала про залучення органу опіки та піклування	110
4.5. Отримання судом висновку органу опіки та піклування.....	113
4.6. Судовий розгляд	118
4.7. Врахування думки дитини при вирішенні питань, що стосуються її життя	120
4.8. Ухвалення рішення.....	122
4.9. Виконання рішення	123
4.10. Обмеження батьківських прав	125
4.11. Судова практика розгляду справ щодо позбавлення батьківських прав матері або батька.....	131
Заочне рішення суду про позбавлення батьківських прав.....	132
Рішення суду про позбавлення батьківських прав за відсутності позивача.....	136
Рішення суду щодо позбавлення батьківських прав матері.....	146
Рішення суду про відмову в позбавленні батьківських прав батька.....	151
Позбавлення батьківських прав за позовом прокурора в інтересах неповнолітнього	154
Позбавлення батьківських прав за ініціативою органу опіки та піклування.....	158
Постанова Верховного Суду. Експертиза	169

ГЛАВА 5. НАСЛІДКИ ПОЗБАВЛЕННЯ

БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ	190
5.1. Наслідки позбавлення для батьків	190
5.2. Наслідки позбавлення батьківських прав для дітей	194
5.3. Спірні питання щодо участі у вихованні дитини того з батьків, хто проживає окремо від неї.....	203

ГЛАВА 6. ПОНОВЛЕННЯ	
БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ	206
ГЛАВА 7. ПОРЯДОК УСИНОВЛЕННЯ ДІТЕЙ,	
ЯКІ ПОЗБАВЛЕНІ БАТЬКІВСЬКОГО	
ПІКЛУВАННЯ.....	210
7.1. Хто може бути усиновлений.....	215
7.2. Процедура усиновлення дитини,	
яку не забрали з пологового будинку	
чи підкинули або яка була знайдена	219
7.3. Особи, які можуть бути усиновлювачами ...	221
ГЛАВА 8. ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ	
ПРАВ В ІНШИХ ДЕРЖАВАХ.....	225
8.1. Система захисту дітей у Німеччині	225
8.1.1. Повноваження державних органів	
у сфері соціального захисту дітей	225
8.1.2. Хто може вилучити дитину із сім'ї	227
8.1.3. Підстави і наслідки позбавлення	
батьківських прав	228
8.2. Система захисту прав у Франції	229
8.2.1. Повноваження державних органів	
у сфері соціального захисту дітей	229
8.2.2. Законодавство у сфері захисту дітей.....	230
8.2.3. Підстави і наслідки позбавлення	
батьківських прав	231
8.2.4. Врахування думки дитини	232
ГЛАВА 9. ЦЕНТРАЛЬНИЙ ОРГАН ВИКОНАВЧОЇ	
ВЛАДИ, ЙОГО СТРУКТУРНІ ПІДРОЗДІЛИ	
ТА СЛУЖБИ У СПРАВАХ ДІТЕЙ ЯК ОРГАНИ,	
ЩО ЗАХИЩАЮТЬ ПРАВА ДИТИНИ	234
ГЛАВА 10. ПРАВОВІ ПОЗИЦІЇ СУДІВ.....	240
ЗАКЛЮЧНЕ СЛОВО	244

ВСТУП

Дана робота призначена для того, щоб забезпечити безпеку наших із вами дітей.

Все, з чим пов'язується майбутнє суспільства та держави, базується на тому, яким чином буде розвиватися майбутнє покоління. Держава, її органи і всі ми можемо зробити багато чого, щоб зберегти дітей, дитинство в тому стані, який у прийнятній формі дасть захищеність, поступальний розвиток і міць людства.

Велика доля відповідальності покладається на усіх тих, хто дотичний до даного руху захисту прав дітей, – суддів, адвокатів, працівників органів опіки і піклування, прокурорських працівників і поліції. Ця книга нехай буде орієнтиром батькам, які мають намір звернутися до букви закону, щоб захистити інтереси своїх дітей. А можливо і навпаки, стане тим захисним щитом, який не дасть допустити помилку і безпідставно позбавити відповідних прав батьків.

Як би то не було, використовуйте матеріал книги з високою долею відповідальності за свої вчинки, намагайтеся зважати на ті аспекти, які не описані в ній.

Якщо вам буде потрібна будь-яка допомога з питань, які висвітлюються в книзі, і не тільки, то можете звернутися до авторів книги.

Василь Васильович Масюк,
адвокат, кандидат юридичних наук

ГЛАВА 1. ПОНЯТТЯ, ПРАВОВА ПРИРОДА І ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ

1.1. Поняття і правове регулювання інституту позбавлення батьківських прав

На сьогоднішній день захист прав і свобод дітей є доволі актуальним питанням. Так, ми повинні розуміти, що діти як суб'єкти правовідносин є більш незахищеними по відношенню до дорослих осіб, тому правова регламентація їх захисту повинна бути деталізована і гарантована законодавством.

Так, якщо говорити про законодавство, що регламентує захист дітей, то в Україні воно ґрунтується на Конституції України, Декларації ООН про права дитини, Конвенції ООН про права дитини, Європейській конвенції про здійснення прав дітей, міжнародних договорах, які ратифі-

ковані Верховною Радою України, Сімейному кодексі України, а також на інших нормативно-правових актах.

Одним із основних міжнародних нормативно-правових актів, що захищають права і свободи дітей, є Конвенція ООН про права дитини. Україна є учасником цієї Конвенції з 27 лютого 1991 р. Так, відповідно до ст. 9 Конвенції презюмується принцип єдності сім'ї та недопустимості втручання держави у здійснення права на особисте та сімейне життя шляхом закріплення положень про обов'язок держав-учасниць забезпечувати спільне перебування дитини і батьків. Відповідне положення закріплено і в національному законодавстві, що регламентує шлюбно-сімейні правовідносини, зокрема в Сімейному кодексі України.

Зазначена вище Конвенція також містить положення і норми, що регламентують позбавлення батьківських прав батьків дитини, якщо спільне проживання загрожує дитині, зокрема її життю та здоров'ю. Отже, Україна як учасниця відповідної Конвенції дотримується принципу збереження та захисту інституту сім'ї, одночасно законодавчо закріплюючи механізм позбавлення батьківських прав.

Основним нормативно-правовим актом, який регулює інститут позбавлення батьківських прав, є Сімейний кодекс України. У Кодексі передбачені підстави, порядок, перелік суб'єктів, які мають право подавати документи на позбавлення

батьківських прав тієї чи іншої особи. Вказано, що тільки за рішенням суду можна позбавити батьківських прав.

Оскільки позбавлення батьківських прав можливе тільки за рішенням суду, потрібно сказати, що особливе значення при розгляді відповідних справ має судова практика. Так, велику роль відіграє Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 березня 2007 р. №3 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав». Крім того, до законодавства, що регулює процедуру позбавлення батьківських прав, можна віднести частково і законодавство, що регулює діяльність виконавчої служби, оскільки виконання судового рішення у таких випадках часто здійснюється із залученням працівників відповідної служби.

Аналізуючи інститут позбавлення батьківських прав, можна дійти висновку, що позбавлення батьківських прав є серйозним покаранням за невиконання батьківських обов'язків і є крайньою необхідністю у випадках, коли фізичне, моральне та духовне благополуччя дитини є в небезпеці або знаходиться під загрозою. Така процедура надає можливість захистити права, інтереси та всебічний і повноцінний розвиток дитини. Водночас державний осуд поведінки батьків указує на їх помилки, дає настанову для виправлення і можливості повернення дитини

в сім'ю. Позбавлення батьківських прав носить також превентивний характер, що дає змогу іншим батькам переосмислити відносини з дітьми і стати на шлях виправлення задля збереження повноцінної сім'ї.

Інститут правового регулювання позбавлення батьківських прав потребує специфічного підходу на стадії формування норм, що регулюють відповідні правовідносини. Це зумовлено тим, що суб'єктом таких відносин є дитина. Оскільки дитина ще не є повністю психологічно сформованою, під час законодавчого процесу потрібно залучати відповідних фахівців, наприклад у галузі дитячої психології, рекомендації яких повинні братись до уваги в першу чергу.

Позбавлення батьківських прав – це вид сімейно-правової відповідальності.

Поряд з цим у законодавстві передбачена адміністративна відповідальність за невиконання батьками або особами, які їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей, а саме у ст. 184 КУпАП.

Стаття 184. Невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей

Ухилення батьків або осіб, які їх замінюють, від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання неповнолітніх дітей –

тягне за собою попередження або накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Ті самі дії, вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, –

тягнуть за собою накладення штрафу від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Крім того, у ст. 166 Кримінального кодексу України передбачено кримінальну відповідальність за злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування.

Стаття 166. Злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування

Злісне невиконання батьками, опікунами чи піклувальниками встановлених законом обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, що спричинило тяжкі наслідки, –

карається обмеженням волі на строк від двох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

1.2. Особливості позбавлення батьківських прав

Позбавлення батьківських прав – це одна із санкцій, яка застосовується щодо батьків, які загрожують життю або здоров'ю своїх дітей. Така санкція впливає із самих прав дітей, а саме їх порушення.

Найбільш детально захист прав дітей закріплено в Сімейному кодексі України, адже в ньому передбачені всі можливі підстави позбавлення батьківських прав, процедура такого позбавлення, а також визначено перелік тих суб'єктів, які можуть ініціювати таке позбавлення.

Специфіка позбавлення батьківських прав полягає у такому:

1. Обмежене коло осіб, до яких можливо застосувати відповідну санкцію, як правило, це батьки дитини.

2. Даний вид санкції застосовується тільки за рішенням суду, тобто тільки в судовому порядку можливо позбавити батьківських прав одного або обох батьків.

3. Як правило, в таких процесах завжди бере участь спеціалізований орган, що забезпечує права та свободи дитини, відповідні служби у справах дітей.

4. Специфіка виконання судового рішення: тільки в крайніх випадках допускається залу-

чення виконавчої служби задля виконання відповідного судового рішення.

5. Можливість поновити відповідні права. Батьки або один із батьків, якого позбавили батьківських прав, мають можливість поновити відповідні права, якщо підстава, за якою позбавляли батьківських прав, вичерпала себе. Поновлення батьківських прав здійснюється також за рішенням суду.

6. Позбавлення батьківських прав не звільняє батьків від майнових обов'язків стосовно дитини. Так, вони зобов'язані забезпечувати матеріальне становище дитини до набуття нею повноліття.

7. Ініціатором позбавлення батьківських прав може бути і спеціалізована установа, як правило, орган опіки і піклування.

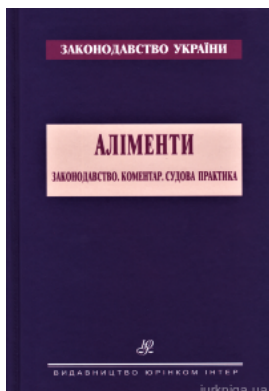
8. Суд може не погодитися з висновком органу опіки та піклування (про доцільність чи недоцільність позбавлення батьківських прав), якщо він є недостатньо обґрунтованим, суперечить інтересам дитини, і тому слід звернути увагу на положення ч. 6 ст. 19 Сімейного кодексу України стосовно цього.

Виходячи з наведеного вище, можна зробити основний висновок, що позбавлення батьківських прав не тягне за собою цілковитий розрив і припинення відносин батьків із дітьми. Так, вони втрачають певні права щодо них, зокрема, право на виховання та похідні від нього. Водночас вони зобов'язані матеріально утримувати

своїх дітей до повноліття, тобто майнові права зберігаються.

Особливого правового регулювання потребують випадки, коли позбавлення прав відбувається одразу по відношенню до обох батьків, оскільки у такому разі дитина, як правило, відправляється до спеціалізованих закладів. Так, на законодавчому рівні потрібно розширити перелік осіб (родичів дитини), які мають право бути опікуном дитини, а саму процедуру встановлення опіки потрібно дещо спростити. Це дасть змогу збільшити шанси залишення дитини в «родинному» колі.

Книги, які можуть вас зацікавити

Аліменти.
Законодавство.
Коментар. Судова
практика

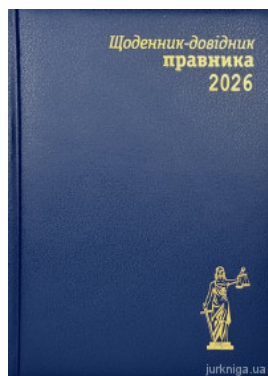
Сімейний кодекс
України

93 питання з сімейного
права. Посібник для
суддів

Цивільний процес.
Успішна адвокатська
практика

Щоденник-довідник
правника 2026

Цивільний
процесуальний кодекс
України

Перейти до галузі права
Цивільне право та процес

Перейти на сайт →